

ТИЛ ХЭМ ЭДЕБИЯТ

TIBBIY TA‘LIMDA LINGVISTIKANING O‘RNI VA O‘QITISH METODIKASI

Achilov M.N.

*Toshkent tibbiyot akademeyasi
Pedagogika, psixologiya va tillar kafedrası*

Tayanch so‘zlari: lingvistika, psixologiya, psixo-lingvistika, pedagogika, induktiv deduktiv.

Ключевые слова: языкознание, психология, психоллингвистика, педагогика, индуктивно-дедуктивный подход.

Key words: linguistics, psychology, psycho-linguistics, pedagogy, inductive-deductive.

Kirish. Tibbiy oily ta‘lim muassasalarida Lotin tili va tibbiy terminologiya fanidan ta‘lim berish va ta‘limdagi o‘quv-tarbiya jarayonini takomillashtirish davrning muhim masalalaridan biridir. Bu talabalarda lingvistik tushunchalarni rivojlantirish, pedagogika, falsafa, mantiq, psixologiya va boshqa bir qator fundamental fanlarda o‘rganiladigan xususiyatlar va qonuniyatlarni bilish kerakligini anglatadi. Lingvistik tushunchalarni rivojlantirish darajasi turli insonlarda turlicha bo‘ladi. Uning shakllanishi doimiy mashq qilishni talab qiladi. Ruhshunoslarning fikriga qaraganda, lingvistik tushunchalarni shakllantirish muammosi murakkab va serqirralidir. O‘zining mohiyati bo‘yicha har bir fikr ijodiy, past yoki yuqori darajaning mahsulidir. Har bir fikr - izlanish va yangilikni yaratish hamda uni ommalashtirishga qaratilgan mustaqil harakatdan iborat.

Talabalarda lingvistik rivojlanish qonuniyatlarini va lingvistikani maqsadli o‘qitish jarayonida bu rivojlanishni ta‘minlovchi pedagogik sharoitlarni o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Maqolamizda quyidagi maqsadlarni oldimizga qo‘ydik:

- *Tarixiy sharh va lingvistika ta‘limi texnologiyalarining hozirgi holati;*
- *lingvistik terminologiyani egallash;*

- *Kognitiv qiziqishlarni, lingvistik qobiliyatlarni, mantiqiy fikrlashni, vizual fikrlashni, algoritmik fikrlashni rivojlantirish;*
- *Fikrning ravshanligi va aniqligi, lingvistik nutqni rivojlantirish;*
- *Olingan lingvistik bilimlarni mustaqil amaliy faoliyatda, shu jumladan keng tarqalgan texnologik ob'ektlar va kompyuter texnikasi bilan ishlash elementlarida qo'llash qobiliyatini egallash;*
- *O'ziga o'quv va kognitiv faoliyati natijalariga nisbatan mulohaza yuritish qobiliyatini shakllantirish.*

Talabalarda lingvistik ta'limining paydo bo'lishi o'rgatishning maqsadlari moddiy va pragmatik o'rgatish maqsadga muvofiq bo'lib bunda, o'qitishning muhim kamchiligi shundan iboratki, lingvistik materialni o'zlashtirishda asosiy e'tibor faqat yodlashga qaratilgani hisoblanadi. O'quv natijalarining sifatini nazorat qilish ko'plab fanlar bo'yicha mazmundagi muvaffaqiyatga erishishga qaratilgan va o'quv jarayonida talabalarda rivojlanishni hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Tibbiy ta'lim muassasalarida lingvistika darslarini tashkil etish va o'tkazish talabani lingvistik maqsadlarga erishish uchun eng samarali ta'lim jarayonini ta'minlaydigan pedagogik shartlarni ajratib ko'rsatamiz bular: ilmiy-uslubiy, o'quv-moddiy, axloqiy-psixologik va tashkiliy-pedagogik.

Tibbiy terminlarni o'qitish va lingvistik tasavvurlarni kengaytirishda quyidagi maqsad va vazifalarni bajarish ham muhim ahamiyatga ega:

1) *Ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan metod va usullarni axborot texnologiyalari asosida tashkil qilish;*

2) *Talabalarga psixo-lingvistika fanidan har tomonlama bilim berishda talabalarning imkoniyatlari va zamon bilan bog'lab olib borishning zarurligini isbotlab o'tish;*

3) *Lingvistik tushunchalarni shakllantirish bo'yicha materialni takomillashtirish;*

4) *Talabalarda elementar lingvistik tushunchalarini shakllantirish jarayonini tashkil etishning samarali didaktik vositalari, usullari va turli shakllarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;*

5) *Talabalarda lingvistik tushunchalarini shakllantirishda uzluksizlikni amalga oshirish.*

Talabalarning o'zi mantiqiy zanjirlarni to'g'ri tuzishi qiyin, shuning uchun fikrlashni shakllantirishda yetakchi rol o'qituvchiga tegishli. Har qanday dars talabalarda lingvistik fikrlashni rivojlanishiga, ta'lim asoslarini qo'llashni, ishda lingvistik fikrlash asoslarini rivojlantirishning innovatsion texnikasi va usullaridan faol foydalanishni talab qiladi.

Talabalarda lingvistika kabi murakkab fan asoslarini o'rgatish zamonaviy pedagogikada muhim o'rin tutadi. Uning asosiy yo'nalishi mantiqiy qobiliyat va g'oyalarni shakllantirish, aqliy faoliyatni rag'batlantirish, talabalarda ixtirochiligini rivojlantirishdir. Talabalarning har qanday darsi eng sodda qarorlarni ishlab chiqishga, nutqning grammatik jihatdan to'g'ri burilishlarini rivojlantirishga qaratilgan. Lingvistik mashg'ulotlar talabalarda fanni yanda chuqurroq o'rganishga imkoniyat yaratadi.

Lingvistika bo'yicha darslar davomida o'qituvchi nafaqat asosiy ta'lim vazifalarini bajaradi, talabalar ta'lim funksiyalarini amalga oshirishga yordam beradi. O'qituvchi tarbiyalanuvchilariga o'zini tutish qoidalari, ularda uyushqoqlik, mehnatsevarlik to'g'risida tushuncha beradi. Talabalarga lingvistik ko'nikmalarni singdirish bazasi sifatida didaktik usullardan ham qo'llaniladi: izchillik, individuallik va boshqalar. Professor-o'qituvchilarning talabalarga beradigan lingvistik bilim-ko'nikmalari talabalarda rivojlanish darajasini hisobga olgan holda yanada murakkablashadi. Takrorlash uchun maxsus rol o'ynash o'yinlari qo'llaniladi. Lingvistika talabalar uchun sevimli mavzuga aylanadi, ular o'qituvchining topshiriqlarini mamnuniyat bilan bajaradilar, o'qituvchi tomonidan berilgan savolga javob topish uchun mavzulardagi o'xshashlik va farqlarni izlaydilar, kichik tafsilotlarga e'tibor berishadi. O'qituvchilar tomonidan turli xil pedagogik metodlarni qo'llashni o'z ichiga oladi: vizualizatsiya, o'yin texnologiyalari, og'zaki suhbatlar, ochiq o'yinlar, frontal so'rovnomalar.

Lingvistik ko'nikmalarni shakllantirishda professor- o'qituvchilar talabani rag'batlantiradigan daqiqalarni topishi kerak. Har bir bosilgan qadam talaba uchun mantiqiy ko'nikmalarning erta rivojlanishiga, lingvistikaga qiziqishning oshishiga yordam beradi. Bir talabalarning yutuqlarini boshqa talabalarning natijalari bilan taqqoslash mumkin yoki talabalarning individual o'sishini tahlil qilishga e'tibor berish lozim. O'qituvchi o'z ishida o'zining talabalarida chinakam qiziqish uyg'otadigan usul va usulblardan foydalanishi kerak. Majburiyat ostida mashg'ulotlar foydali bo'lmaydi, aksincha, ular lingvistikaga nisbatan salbiy munosabat shakllanishiga olib keladi. Talaba va uning ustози o'rtasida shaxsiy aloqa va do'stona munosabatlar mavjud bo'lganda, ijobiy natija kafolatlanadi.

Tadqiqot va loyihalash usullari talabalarda qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi. Lingvistik faoliyatni rivojlantirishda o'qituvchi talabalarda har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shadigan bunday ish shakllari va usullarini tanlaydi. Tibbiy ta'lim muassasalaridada, birinchi navbatda, mashg'ulotlarning mazmuni emas, balki kelajak talabaning shaxsini shakllantirish.

Professor mashg'ulotga tayyorlanar ekan, dastur mazmunini sinchiklab o'rganadi. Lingvistik bilimlar talabalarga qat'iy aniqlagan sistema va izchillikda beriladi, bunda yangi materiallarni talabalar o'zlashtira oladigan bo'lishi kerak. Har bir vazifa bir qator kichik topshiriqlarga bo'linadi. Masalan, talabalar guruhi tana a'zolarini bo'laklarga bo'lish bilan tanishtirish ketma-ketlikda so'zlarni o'rganish orqali amalga oshiriladi ya'ni talabalar birinchi mashg'ulotda buyumlarni ikkita teng qismga bo'lib o'rganadilar, ikkinchi mashg'ulotda esa teng ikkiga bo'linadigan buyumlar haqidagi tushunchalari kengaytiriladi va shunga mos lug'ati aktivlashtiriladi. Shunday qilib, dasturning har bir bo'limi ketma-ket o'tkaziladigan bir necha mashg'ulotda amalga oshiriladi. Talabalarning bilimlari mashg'ulotdan mashg'ulotga kengayadi, aniqlashtiriladi va mustahkamlanadi.

Talabalarga lingvistik bilimlarni tushuntirishda bir bo'limidan ikkinchi bo'limiga o'tishda o'tilganlarni takrorlash, yangi bilimlarni o'zlashtirilgan bilimlar bilan bog'lashni ta'minlash katta ahamiyatga ega. Yangi materialni o'rganish jarayonida o'tgan materialni takrorlash talabalarda bilimlarini chuqurlashtiribgina qolmay, balki ular e'tiborini yangi materialga qaratish, uning puxta o'zlashtirishiga imkon beradi.

Odatda yangi mavzuni uch – besh mashg'ulot davomida, oldin uning birinchi qismida, keyinroq ikkinchi qismida o'rganiladi. Mavzuni ikki hafta, ba'zan uch hafta o'tganidan keyin takrorlash kerak. Eski materialga qaytish davri borgan sari dasturning har bir o'rganilgan bo'limi o'quv yili oxiriga qadar professor-o'qituvchilarning fikr doirasida bo'lib turishi kerak. Shu munosabat bilan bir mashg'ulotning o'zida dasturning bir bo'limiga oid masalalar o'rganilishi va takrorlanishi mumkin. Lingvistik tushunchalarning talabalarga berilishi izchil o'rganishini va ularda lingvistik bilimlar sistemasini shakllantirishni ta'minlashi mumkin bo'ladi. Lingvistika o'qitishda mashg'ulotning har xil turidan foydalaniladi. Mashg'ulot turi uning mazmuni bilan aniqlanadi. U yangi materialni o'rganishga yoki o'tilganlarni takrorlashga, bir qator mashg'ulotlarning materiallarini umumlashtirishga yoki talabalarda bilimlarini tekshirishga bag'ishlanadi.

O'qitish tajribasida quyidagi sistema ham muhim ahamiyatga ega ya'ni eng ko'p o'rinni oladi, ularning birinchi qismida sakkiz, o'n daqiqqa davomida yangi material o'rganiladi, ikkinchi qismida esa oldingi mashg'ulotlarda olingan bilim va ko'nikmalar mustahkamlanadi, oxirida esa talabalar ilgari o'zlashtirilgan bilimlarni takrorlashadi.

Yangi materialni o'zlashtirish talabalarn ko'proq zo'riqishni talab qiladi. Shu sababli mashg'ulot oxirida tanish materialni kiritish biroz bo'shashish

imkonini beradi. Masalan: mashg'ulotning tuzilishi dastur bo'limlarining hajmi, mazmuni, ko'rgazmaliligi, tegishli bilim va ko'nikmalarning o'zlashtirish saviyasi va boshqa omillarga shunga bog'liq. Shu bilan birga guruhda yangi mavzu bo'yicha birinchi mashg'ulot, odatda, to'liq o'rganishga bag'ishlanadi, takrorlash yangi materialning o'tilishi munosabati bilan yoki mashg'ulotning oxirida o'tkaziladi. Undan keyingi mashg'ulotlar berilgan mavzu bo'yicha ham, oldingi mavzular bo'yicha ham, oldingi mavzular bo'yicha ham materialni mustahkamlashga bag'ishlanadi.

Adabiyotlar:

1. Norquliyevich, A. M. (2023). Extralinguistic Analysis of Phraseologisms.
2. Norquliyevich, A. M. (2023). The Role of Ethnography in the Analysis of Phrases and Units.
3. Achilov, M. N. (2023). Fonetik so'z yasalishi ibora va o'xshatishlarda. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 80-83.
4. Norquliyevich, A. M. (2022, November). Lotin tilidagi nominal so'z yasalish hodisasi va uning reflekslari. In Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities (Vol. 1, No. 3, pp. 144-146).
5. Ачилов, М. Н. (2021). Фразеологизмларнинг экстралингвистик таҳлили (Doctoral dissertation).
6. Ачилов, М. Н. (2021). Ибора ва бирликларнинг таҳлилида этнографиянинг роли.
7. Norkulievich, A. M. (2021, November). Extralinguistic analysis of phraseologies. In Archive of Conferences (Vol. 22, No. 1, pp. 77-79).
8. Ачилов, М. (2022). Коэффициентный способ словообразования во французском языке.
9. Achilov, M. N. (2023). Fonetik so'z yasalishi ibora va o'xshatishlarda. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 80-83.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolamizda tibbiy oily ta'lim muassasalarida talabalarga lingvistikaning o'rni, hamda uni o'qitish metodikasi haqida qisqacha ma'lumot berib o'tamiz. Bundan tashqari lingvistik tushunchalarni rivojlantirish uning shakllanishi, muammolari, mohiyati bo'yicha turli xil fikrlar yuritilgan. Lingvistik tushunchalarni rivojlantirish mahsulining yuqori darajadagi yangiligi, unga erishish jarayonining o'ziga xosligi va aqliy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi maqolamizda o'z ifodasini topgan.

РЕЗЮМЕ

В этой статье мы предоставим краткую информацию о роли лингвистики и методике его преподавания студентам медицинских и семейных образовательных учреждений. Кроме того, существуют различные мнения о развитии лингвистических понятий, их формировании, проблемах и сущности. В нашей статье выражен высокий уровень новизны продукта развития языковых понятий, своеобразие процесса его достижения и значительное влияние на психическое развитие.

SUMMARY

In this article, we will provide brief information about the role of linguistics and the methodology of teaching it to students in medical and family educational institutions. In addition, there are various opinions on the development of linguistic concepts, its formation, problems, and essence. The high level of novelty of the product of development of linguistic concepts, the uniqueness of the process of achieving it and the significant impact on mental development expressed in our article.